

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI
MUZEUL DE ISTORIE A MOLDOVEI

CERCETĂRI ISTORICE
(SERIE NOUĂ)

XXXII
2013

IAȘI
2013

COMITETUL DE REDACȚIE

Lăcrămioara STRATULAT (redactor șef)

Senica ȚURCANU

Sorin IFTIMI

Tamalia-Elena MARIN

Ioan IAȚCU

Măriuca-Diana VORNICU

Loredana SOLCAN (secretar de redacție)

Traduceri realizate/revizuite

Coralia COSTAȘ

Simona POSTOLACHE

Tehnoredactare

Loredana SOLCAN

Măriuca-Diana VORNICU

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași

Muzeul de Istorie a Moldovei

Piața Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1

Iași, RO-700028

Telefon/Fax: 040232218383

e-mail: cercetari.istorice@yahoo.com

ISSN 1453-3960

EDITURA PALATUL CULTURII

Iași

SUMAR
SOMMAIRE – CONTENTS – INHALT

ABREVIERI – Abbreviations – Abreviations - Abkürzungen.....	6
Nicolae URSULESCU, Unele comentarii cu privire la sceptrele preistorice figurative recent publicate/ Quelques commentaires concernant les sceptres préhistoriques figuratifs récemment publiés.....	11
Vasile DIACONU, Daniela CALISTRU, Daniel-Florin SAVA, Obiecte din epoca bronzului descoperite pe Valea Siretului/ Bronzezeitliche Gegenstände aus dem Tal des Siret.....	33
Nelu ZUGRAVU, Puncte de vedere ale unui clasicist pe marginea unor opinii privitoare la religiile pre- și protoistorice/ A Classicist's Points of View on Opinions Concerning the Pre- and Protohistoric Religions.....	61
Tincuța CLOȘCĂ, Repere istoriografice privind cercetarea operei lui Ioan Hrisostom/ Historiographic Points of Reference Concerning the Research of John Chrysostom's Work.....	95
Ioan IAȚCU, The Painting of Roman Dobruja (5th-6th AD): A General View/ Pictura în Dobrogea romană (secolele V-VI p. Chr.): privire de ansamblu.....	113
Rodica POPOVICI, Carreaux de poêle à aigles bicéphales dans la Moldavie médiévale (XVe-XVIIe siècles)/ Cable cu acvile bicefale în Moldova medievală (secolele XV-XVII)	131
Alexandra-Marcela POPESCU, Hiclenia – explicații terminologice/ Treason – Terminological Explanations.....	165
Ștefan S. GOROVEI, Movileștii. Considerații finale/ The Movilești. Final Considerations	177

Dan FLOAREȘ, O tipăritură din Anvers privitoare la evenimente din domnia lui Gaspar Grațiani (1620)/ <i>An Antwerp Print Regarding some Events from Gaspar Grațiani's Reign (1620)</i>.....	195
Maria BERCEANU, Reformele lui Constantin Mavrocordat, început al modernizării administrative în Moldova. Un studiu de caz: Ținutul Bacău/ <i>Constantin Mavrocordat's Reforms, the Beginning of Modern Administration in Moldavia. Case Study: the County of Bacău</i>.....	211
Manole BRIHUNETȚ, Edificii de cult din satele raionului Telenеști: istorie și actualitate/ <i>Des édifices du culte dans les villages du district de Telenеști: histoire et actualité</i>.....	249
Alina FELEA, Din istoria căsătoriilor mixte. Căsătoria cu țiganii în spațiul românesc în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea/ <i>From the History of Mixed Marriages. Marrying Gypsies within the Romanian Space during the 18th – first half of the 19th Centuries</i>.....	265
Liliana CONDRATICOVA, Prelucrarea artistică a metalului: candelے și cădelnițe din spațiul ortodox/ <i>Le traitement artistique du métal: des veilleuses et des encensoirs de l'espace orthodoxe</i>.....	279
Sorin IFTIMI, O <i>addenda</i> la portretistica lui Nicolo Livaditi (1830-1858)/ <i>An Addendum to Niccolo Livaditi's Portrait Art (1830-1858)</i>	291
Aurica ICHIM, Constituirea patrimoniului Pinacotecii din Iași în domnia lui Alexandru Ioan Cuza/ <i>Constituting the Heritage of the Art Gallery in Iasi during the Reign of Alexandru Ioan Cuza</i>.....	317
Ciprian-Petru POPOVICI, Ultimii ani din viață ai regelui Ferdinand al României/ <i>King Ferdinand's of Romania Last Years of Life</i>.....	345
Bogdan Petru NICULICĂ, Nicolai BODNARIUC, Documente inedite referitoare la colecția de antichități paleolitice a lui Ceslav Ambrojevici/ <i>Unpublished Documents Concerning Ceslav Ambrojevici's Collection of Paleolithic Antiques</i>.....	355

Recenzii. Note de lectură (Book Reviews)

Cornelia-Magda LAZAROVICI, Gheorghe LAZAROVICI, <i>Ruginoasa-Dealul Drăghici. Monografie arheologică</i> , Suceava, 2012 (Loredana SOLCAN)	369
Ion MAREȘ, <i>Metalurgia aramei în civilizațiile Precucuteni și Cucuteni</i> , Suceava, 2012 (Radu-Gabriel FURNICĂ)	373
Tudor SOROCEANU, <i>Die Kupfer- und Bronzedepots der frühen und mittleren Bronzezeit in Rumänien. Depozitele de obiecte din cupru și bronz din România. Epoca timpurie și mijlocie a bronzului</i> , Cluj-Napoca/Bistrița 2012 (Diana-Măriuca VORNICU)	375
Carol KACSÓ, <i>Repertoriul arheologic al județului Maramureș</i> , Baia Mare, 2011 (Bogdan Petru NICULICĂ)	378
Lăcrămioara STRATULAT, Ioan IAȚCU, <i>Arta pelerinajului. Obiecte creștine în spațiul est și sud-est carpatic (secolele IV- XVI)</i> . Catalog de expoziție, Iași, 2011 (Tamilia-Elena MARIN)	383
Igor CERETEU, <i>Cartea românească veche și modernă în fonduri din Chișinău. Catalog</i> , Iași, 2011 (Vitalie PLEȘCA)	384

O TIPARITURA DIN ANVERS PRIVITOARE LA EVENIMENTE DIN DOMNIA LUI GASPAR GRAȚIANI (1620)¹

Dan FLOAREȘ²

Imprimată în Anvers (Antwerp), la 12 decembrie 1620, deci la mai puțin de trei luni de la tragicele evenimente din Moldova anului 1620, gazeta nu aduce prea multe noutăți pentru istoricii de azi. Este interesantă însă pentru modul percepției Țărilor Române într-un spațiu relativ îndepărtat precum cel al Țărilor de Jos, însă – *nota bene* – al acelei părți rămase în sfera regatului spaniol³. Implicit, vorbim de o zonă preponderent catolică, iar faptul nu este lipsit de importanță pentru aprecierea publicației prezentate aici.

---

¹ Gazeta a fost descoperită la British Library, la cota PP 3444 af (160), de către domnul Mihai Răzvan Ungureanu. Fiindu-i student și știind că tema tezei mele de licență era o monografie despre Gaspar Grațiani, domnia sa a avut amabilitatea de a face o copie pe care mi-a remis-o în țară. Încercările mele de a o traduce, bazate doar pe cunoștințe – și acelea aproximative – de limbă germană, au eșuat. S-a mai adăugat și dificultatea transliterării caracterelor gotice ale tipăriturii originale; mai mulți germaniști m-au refuzat din acest motiv. Întâmplarea a făcut ca după mulți ani să aflu de existența în România a unui specialist pasionat de neerlandeza din zorii epocii moderne – domnul Petru Haivei. După primul contact, facilitat de domnul profesor Ion Lihaciu de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, a acceptat – cu entuziasm – oferta mea, traducând într-un timp record textul. Tuturor le transmit pe această cale sincerele mele mulțumiri.

² Direcția Județeană pentru Cultură, Iași.

³ După jurământul „abjurării” (1581), prin care regele Spaniei era respins ca suveran de Uniunea de la Utrecht și după eșecul impunerii ducelui de Anjou sau a Elisabetei I în fruntea Provinciilor Unite, a urmat o contraofensivă a lui Filip al II-lea, ce a dus, printre altele, și la recucerirea orașului Anvers (1585), rămas de atunci în sfera habsburgică spaniolă. Tot de atunci datează și decăderea orașului ca și depopularea sa masivă, campaniile lui Mauritius de Orania dintre 1588 și 1602, care au dus la recucerirea multor orașe pentru Provinciile Unite din nord, neatingând și Anversul.

Am ales să încep direct cu traducerea ei și să continui cu câteva minime comentarii. Pentru conformitate, la final, am reprodus și textul original, în neerlandeză, scanat.

Iată textul (căruia i-am respectat paragrafele gazetarului):

**„ÎNTÂMPLARE ADEVĂRATĂ
DESPRE CUM PRINȚUL GRAȚIANI**

a pus Țara Valahă și Moldova în slujba regelui Poloniei, și (cum) a învins mii de turci

Și cum Tătarii au atacat în Podolia cu 80 de mii de oameni și (cu) 20 de mii de ieniceri sau Turci, din care Cazacii au nimicit peste 30 de mii de Tătari și Turci.

Tipărit pentru prima oară pe 12 decembrie.

În Antwerpen, de Abraham Verhoeven, la Lombarde Veste,

Întâmplare adevărată despre cum Prințul Grațiani a pus Țara Valahă și Moldova în slujba regelui Poloniei, și (cum) a învins mii de turci.

Tipărit prima oară pe 12 decembrie 1620.

Domnul Prinț Grațiani al Valahiei și Moldovei, duce de Paros, care, prin propriile puteri, a întreținut mulți înțelepți din Ungaria, care predicau în rândul catolicilor care viețuiesc plătind tribut turcilor, atât în Valahia și Moldova, cât și în Ungaria.

Și tot numitul prinț, Domnul Grațiani, a slujit câțiva ani ca Sol al Înaltei Porți, și (a fost) trimis la Maiestatea Sa Imperială, deși acest Grațiani era creștin, născut sub stăpânirea/jurisdicția prea-măritei și nobilei Case de Austria, și (care), de asemenea, a servit Solia sau Misia acesteia, la cererea Înaltei Porți; era un iscusit tălmăci, modest și dăruit de viață; așa a făcut Înalta Poartă și i-a dăruit Țara Valahiei și a Moldovei, și l-a trimis acolo ca prinț; și a ascultat de turci și a scris dare de seamă, mai mult mieros, și nu bărbătos, și a trăit între creștini; așa a început Marea Poartă în ultima vreme să-l bănuiască/înfrunte or să nu se mai încreadă în prințul Grațiani (ceea ce este o purtare obișnuită a Porții: când cineva a slujit bine și a cucerit ceva, atunci acela este chemat la curte și i se face felul, iar un alt pașă este pus în locul lui) și i-a trimis măiastră solie ca să-l cheme la Constantinopol și atunci

numitului prinț să-i facă felul sau să-l ucidă, lucru pe care acest Grațiani degrabă l-a priceput. Și știindu-le bine obiceiul turcilor, a căzut numitul prinț la învoială cu regele Poloniei ca să-i pună Țara în slujbă; și ca să aibă sprijinul poporului în Valahia și Moldova ca să se poată apăra de năvălirea turcească, care învoială a fost făcută între ei în mare taină; și atunci regele Poloniei a trimis câteva mii de cazaci la hotare; aceștia au ajuns la Sanburch, iar prințul Grațiani a plecat cu patru sute de bărbați pentru a întâmpina Solul/Capugiul care venea din Turcia cu mare alai. Iar întâlnindu-se și văzându-l pe Solul turc/Capugiul, Grațiani numaidecât a descălecat, lucru pe care l-a făcut și Solul turc/Capugiul care cu mare onoare și vâlvă a fost primit în oraș. Iar el (...) nu și-a scos prea iute în vileag misiunea sau solia, totul fiind făcut cu o socoteală, și i-a zis dârz prințului Grațiani: „predă-te Înaltei Porți, stăpânul tău, la a cărui poruncă te arestez și astfel devii prizonierul meu!” La care prințul Grațiani, înțelegând acestea numaidecât (...), îi dădu solului o lovitură strașnică în cap cu bâta, aceasta fiind, cum se spune pe aici, un toiag sau un sceptor, din care poartă turcii la ei, astfel că solul căzu mort.

Cei patru sute de bărbați pe care Grațiani îi avea cu el începură să-i nimicească pe turcii pe care i-au putut prinde, din care nu mulți au scăpat, căci ei nu veniseră să lupte, ci doar având încredere în Solia lor al cărei domn fusese trimis.

Înalta Poartă, înțelegând că încercarea lor a dat greș, a trimis numaidecât 30 de mii de turci împotriva Prințului Grațiani, din care cei mai mulți au fost nimiciți și împrăștiați de către polaci/polonezi, iar întreaga Moldovă și Valahie au trecut sub creștini.

Așa că Polonezii din acele țări s-au înarmat strașnic în vara următoare, Cazacii din Polonia, venind cu mare număr de vase și de bărci, i-au pricinuit mare stricăciune Turciei pe Mare Mayor care mai este numită Pontus Euxinus.

Răsculații din Boemia, cu Uniunea Protestantă și cu înțeleptul Gabriel Bethlen le-au dat de veste Tătarilor și Turcilor că (ei) vor ataca din spate în Polonia, ... Podolia, pentru că vor împiedica ajutorul care i-ar putea veni

Împăratului, din partea Cazacilor. Și atunci Tătarii au atacat în Podolia cu o oștire de 80 de mii, la care s-au adunat și 20 de mii de Ieniceri trimiși de Turci, și astfel au atacat împreună/în același timp Țara. Prințul Țării/locului a adunat, în mare grabă, 8 mii de cazaci și i-a atacat pe Ieniceri. Și a nimicit peste 30 de mii de Turci, la care a pierdut 4 mii din poporul lui. Și s-a retras înspre munți, și pe loc i-a dat de veste Regelui Poloniei care i-a trimis apoi numai decît 25 de mii de cazaci.

Cea mai înaltă căpetenie (generalul superior) a tătarilor a făcut febră mare, din care a murit. Și așa, fiul lui (care) era cu el în oaste pentru a avea domnia ori pentru a primi averea Tatălui lui, s-a dus înapoi cu tătarii acasă (...) pierzând peste 30 de mii de oameni.

Vidit Cornelis De Witte Canonicus Antuerpiensis

Sfârșit”

*

Despre antecedentele lui Gaspar Grațiani – origine, tinerețe, evoluție ca diplomat în slujba Porții, ca și despre domnia sa în Țara Moldovei (1619-1620) –, există câteva izvoare datorate în special intimilor acestui principe⁴, o protoistoriografie (erudiți din secolele XVII-XVIII)⁵ și există,

⁴ I. Iancovici, *Narratio de Gasparo Gratiani, Moldaviae principe*, în Hurmuzaki, Supl. II/3, p. 62-69, respectiv Giovanni Batista Malbi (Montalbani), *Vera relatione et aviso de Moldavia*, în M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu (eds.), *Călători străini în țările române*, IV, București, 1972, p. 434-442 și 541-550.

⁵ Ioannes Innocentius Petricius, *Historia rerum in Polonia gestarum anno 1620*, Cracoviae, 1620, *apud* Gh. Șincai, *Hronica românilor*, III, ed. F. Fugaru, București, 1969, p. 15; E. Wassenberg, *Gestorum Vladislai IV*, Danzig, 1643, p. 60, *apud* M. Stoy, *Das Wirken Gaspar Gracianis (Grațianis) bis zu seiner Ernennung zum Fürsten der Moldau am 4 Februar 1619*, în *Südost-Forschungen*, XLIII, 1984, p. 50, n. 6; St. Kobieryzcki, *Historia Vladislai Poloniae et Sueciae*, Danzig, 1655, p. 663, *apud Ibidem*; M. Zeiller, *Beschreibung des konigreiches Polen*, 1657, *apud* A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, III, Iași, 1890, p. 501, n. 7; J. Heinrich Zedler, *Grosser vollstandigeer Universal-lexicon*, *apud* R. Gassauer, *Gaspar Graziani. Ein Furst der Moldau von Habsburgs Gnaden*, în *Buletinul Bibliotecii Române. Studii și documente românești*, IV, Freiburg i. Br., p. 3 etc. Desigur, tot în cadrul protoistoriografiei intră și Miron Costin, născut la 13 ani de la evenimente, care a compilat izvoare polone dar și amintirile unor participanți direcți (M. Costin, *Letopisețul*

de asemenea, o istoriografie propriu-zisă, relativ contemporană⁶. Nu este o întâmplare însă că biograful cel mai competent nu este un român, cum ne-am fi așteptat, ci un distins învățat austriac, profesorul Manfred Stoy; vienez, el a putut avea un acces mai facil la sursele referitoare la tratativele osmano-austriace, desfășurate cu intermitențe între 1615-1618.

Textul discutat aici face și el referiri la aceste tratative. Este relatată activitatea sa de sol al Porții și este explicată această aparentă contradicție – deși creștin, servea interesele osmane – prin iscusința sa de tălmăci; este cunoscută interdicția turcilor de a învăța limbi străine ce a operat în întreg ev mediu și zorii modernității, de unde și necesitatea lor de a se servi de interpreți creștini. Abilitatea lingvistică a lui Grațiani a fost subliniată încă de Ioan Iancovici, care l-a cunoscut personal⁷.

Urmând textul gazetei, se arată cum, mulțumită de serviciile aduse, „Înalta Poartă...i-a dăruit Țara Valahiei și a Moldovei”. Era cunoscut și detaliul că Grațiani era, subînțeles pentru aceleași merite, și duce de Paros – amănunt corect. Desigur, principele nu a domnit și în Țara Românească, unde era domn Gavril Movilă (1618-1620), dar merită remarcată asocierea pe care o fac mereu redactorii gazetei între cele două țări. Ar fi prea facil să speculăm asupra unității medievale românești și din zorii modernității; merită totuși subliniată percepția acesteia în Occidentul acelei vremi.

Țării Moldovei de la Aaron vodă încoace, în *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 66-75).

⁶ N. C. Bejenaru, *Gaspar Grațiani, domn al Moldovei (1619-1620) și luptele turco-polone din 1620*, în *CercIst*, 1, 1925, p. 79-99; M. Stoy, *op. cit.*, 1984, p. 49-125; Idem, *Gaspar Gratiani, Fürst der Moldau 1619-1620: seine marginale Rolle in der Anfängen der Dreißigjährigen Krieges*, în *Mitteilungen des Institut für Österreichische Gesichtsforschung*, 112 Band, Heft 1-4, Wien-München, 2004, p. 306-315. Acest studiu conține și contribuțiile subsemnatului în domeniu, de aceea nu le-am mai menționat. Intervenții importante, mai ales privind perioada de tinerețe, la C. Luca, *Țările române și Veneția în secolul al XVII-lea. Din relațiile politico-diplomatice, comerciale și culturale ale Țării Românești și ale Moldovei cu Serenissima*, București, 2007, p. 71 și urm.

⁷ I. Iancovici, *op. cit.*, p. 62.

Acordul cu regele Poloniei și, în general, opțiunea lui Grațiani pentru tabăra creștină sunt, de asemenea, probate documentar⁸. Bănuielile turcilor, amintite și ele în text, privind orientarea principelui, datau se pare încă din vara lui 1619 și se datorau unui incident grav: un pachet de scrisori ale lui Radu Șerban, membru al *Militiei Christiana*⁹, adresate unor magnați poloni din aceeași confrerie, fuseseră interceptate de Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, și trimise de acesta imediat la Poartă. Astfel, ambasadorul imperial la Istanbul, Ludwig von Molart, scria la Viena fratelui său că oricât s-a străduit să-l liniștească pe marele vizir (pe atunci, Damad Okuz

---

⁸ Scrisoarea lui Grațiani către marele hatman Stanislaw Zolkiewski, la Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea*, București, 1983, p. 97-98.

⁹ Acest ordin cavaleresc a fost una din cele mai curioase întreprinderi ale timpului, o apariție anacronică chiar și pentru acele timpuri, în care ideea de cruciadă apusese de mult. Și geneza sa a fost una neobișnuită, ideea constituirii aparținând, la începutul anului 1615, unor obscuri italieni, frații Petrignano Sforza, despre care ambasadorul francez de la Roma, Denis Marquemont afirma că sunt „*personnes fort ordinaires, qui n'ont pas de moyens*”. Aceștia au câștigat însă un înalt senior francez, Charles de Gonzaga, duce de Nevers. Ceea ce părea la început o întreprindere naivă – Nevers a rămas oricum în istorie ca un personaj cel puțin excentric, ca să folosim un eufemism – a căpătat amploare în momentul angajării Casei de Austria, care a realizat folosul acestei idei în sprijinul propriilor interese, fiind de remarcat aici implicarea lui Adolf von Althan, personalitate marcantă la curtea Habsburgilor. Acesta s-a întâlnit cu Nevers la Olomütz, în Moravia, decizând statutul ordinului, ultimul continuând drumul spre Cracovia, unde a câștigat pentru cauză numeroși nobili poloni, în frunte cu Samuel Korecki. Acesta i-a relevat probabil importanța Moldovei într-o eventuală acțiune antiotomană. În primăvara lui 1619, la Viena a avut loc ceremonia solemnă de înființare a ordinului, în fruntea listei aderenților fiind Radu Șerban și Nicolae Petrașcu. Grațiani însuși era încă din toamna anului anterior un vizitator asiduă al lui Althan, unde i-a întâlnit atât pe Radu Șerban, cât și pe Oliver Marconnet, om de încredere al lui Nevers. De aici schimbul epistolar între viitorul domn al Moldovei și șeful ordinului. Bibliografia chestiunii cuprinde pe E. Georgescu, *Trois princes roumains et le projet de croisade du duc de Nevers*, în *Revue historique du sud-est européen*, XI, 10-12, 1934, p. 337-341; Th. Holban, *Un plan de cruciată din inițiativă românească*, în *RI*, XXI, 1935, 4-6, p. 105-108; C. Gollner, *Prezența domnilor români în Militia Christiana*, în *RI*, XXIV, 1943, p. 216; Idem, *Beziehungen der rumanischen wojewoden R. Șerban, N. Petrașcu und Gaspar Gratiani zur „Milice Chretiene”*, în *Revue des études sud-est europeenes*, VI, 1968, 1, p. 73. Mai recent, la C. Luca, *op. cit.*, p. 50-51.

Mehmed) acesta „*bănuiește lucruri mari, deși mai mult pe tăcute*”¹⁰. Apartenența lui Radu Șerban la tabăra antiotomană era oricum notorie, inclusiv pentru turci, așa încât bănuielile acestora îl vizau, cred, tocmai pe Grațiani. În sprijinul acestui fapt vine și faptul că, în august 1620, când acesta a fost mazilit, Cornelius Haga, ambasadorul Olandei (Provinciilor Unite) raporta că „*vizirul știa de mult <s.n.> și i-a spus și din gură că Grațiani luase ordinul noii cavalerii creștine întemeiate împotriva acestor țări*”¹¹. Ceea ce scrie gazetarul flamand - că neîncrederea Porții era „*o purtare obișnuită...când cineva a slujit bine și a cucerit ceva, atunci acela este chemat la curte și i se face felul, iar un alt pașă este pus în locul lui*” - nu e cu totul lipsit de temeii, dar aceasta, vedem, nu i se aplică atât lui Grațiani, cât unui alt protagonist al evenimentelor - Skender pașa¹².

În orice caz, încordarea între Poartă și Polonia era evidentă încă de la începutul anului 1620, eșecul definitiv al negocierilor fiind demonstrat de tratamentul umilitor al solului Otwinowski la Istanbul. Reluarea incursiunilor căzăcești la Marea Neagră, amintită și ea în textul studiat aici, l-a determinat pe sultan să-i autorizeze pe Skender pașa și pe Djanibek Ghirai al II-lea, hanul Crimeii, să pornească împotriva acestora, la acțiune urmând să participe atât Grațiani, cât și domnul Țării Românești, Gavril Movilă¹³. Convinși apoi definitiv de infidelitatea lui Grațiani, turcii îl mazilesc și trimit un capugi pentru a-l aresta. Acesta „*cu mare onoare și vâlvă a fost primit în oraș*”, dar cum arată și ziarul flamand „*nu și-a scos prea iute în vileag misiunea sau solia*”. Întâlnirea dintre cei doi s-ar fi încheiat cu uciderea ceaușului chiar de mâna lui Grațiani, urmată de asasinarea celorlalți membri ai soliei. Faptele sunt expuse identic la Miron Costin¹⁴ și la Montalbani¹⁵, ultimul - probabil martor ocular - infirmând însă

---

¹⁰ Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, III, București, 1900, p. 96.

¹¹ N. Iorga, *Studii și documente*, XXIII, p. 118.

¹² Otrăvit se pare la Cetatea Albă, după biruința sa asupra polonilor (Miron Costin, *op. cit.*, p. 75).

¹³ V, n. 6.

¹⁴ M. Costin, *op. cit.*, p. 68.

¹⁵ Și care oferă amănunte picante privind întâlnirea; solul turc ar fi dat, din greșeală, scrisoarea prin care Skender pașa îi poruncea asasinarea lui Grațiani și „*nu cea înșelătoare*” (Giovanni Batista Malbi/Montalbani, *op. cit.*, p. 542-543). Principele nu era,

uciderea solului. Faptul se verifică și în scrisoarea lui Sigismund al III-lea către Grațiani, unde îi confirmă primirea prizonierilor trimiși de domn, recomandându-i, totodată, o strânsă colaborare cu marele hatman¹⁶. Eșecul încercării osmane de a-l depune pe Grațiani ar fi determinat trimiterea împotriva lui a 30 de mii de oșteni.

Din acest moment textul flamand se îndepărtează complet de realitate, relatând un așa-zis dezastru al forțelor otomane. Acesta s-ar fi consumat în două episoade distincte, separate – subînțeles în text – de un an (după prima victorie „*polonezii din acele țări s-au înarmat strașnic în vara următoare*”). Nu poate fi vorba însă nici de războiul turco-polon din 1621, care ar presupune că data ziarului ar fi greșită, pentru că bătălia de la Hotin s-a încheiat nedecis, fiind urmată de un armistițiu. Este adevărat că hanul tătarilor – pe atunci Djanibek Ghirai – a participat și la luptele de la Țuțora și la cele de la Hotin, dar nu a murit atunci, ci peste aproape două decenii¹⁷. Nu voi insista asupra luptelor turco-polone din toamna lui 1620, acestea fiind arhicunoscute în istoriografie. Un dezastru a fost într-adevăr, dar pentru poloni, care vor pomeni, mult după evenimente, acest episod soldat, în orice caz, și cu moartea lui Grațiani.

Rețin, la final, două aspecte din text pe care le-am depășit pentru a nu afecta expunerea cât de cât cronologică a faptelor, primul fiind implicarea (confesională?) a lui Grațiani în Ungaria (a se citi Transilvania) – „*a întreținut mulți înțelepți din Ungaria, care predicau în rândul catolicilor care viețuiesc plătind tribut turcilor*”. Știm, într-adevăr, despre unele încercări ale sale de a se apropia de orașele săsești, în ideea de a se încorona și ca principe al Transilvaniei, profitând de angajarea lui Gabriel Bethlen în cunoscuta sa

---

într-adevăr, un om brutal, faptul provocând chiar ironiile vecinului său Bethlen, după care Grațiani „*aliat cu trup și suflet cu Papa și Împăratul...în timpul vieții sale nu a purtat sau întins o sabie!*” (A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești (1527-1690)*, IX, 1614-1636, București, 1937, nr. 181, p. 228, cf. M. Stoy, *op. cit.*, 2004, p. 312).

¹⁶ Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 99.

¹⁷ Lista hanilor crimeeni, la J. v. Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman. Depuis son origine jusqu'à nos jours*, XVII, Paris, 1841, p. 97.

campanie soldată cu asediul Vienei¹⁸. Despre asemenea intenții ale lui Grațiani ne vorbesc mai multe surse¹⁹.

A doua chestiune privește înțelegerea dintre Bethlen și hanul crimeean, prezentată în text, spre final. Știm de la Miron Costin că scrisorile respective au fost interceptate chiar de Grațiani și trimise tocmai celui vizat de acea alianță, în speță regelui Poloniei. Muștră firească de acesta, Bethlen va izbucni nervos: „*muri-va Gașpar pentru acele cărți!*”. Cronicarul mai adaugă că acesta „*îndată, de toate înbletele lui Gașpar vodă au dat știre la împărăție*”²⁰.

În concluzie, ceea ce uimește la textul flamand este tocmai această uimitoare îmbinare între știri extrem de bine documentate, unele chiar secrete și cele fantasmagorice, ce vin imediat după capturarea (uciderea?) capugiului turc și, implicit, declanșarea conflictului cu turcii fără cale de întoarcere. Totul, ca și cum ar fi avut ca izvor un intim al principelui, care însă a dispărut (dezertat?) în momentul în care lucrurile au început să se complice. Aș fi tentat să-l bănuiesc pe Montalbani; profilul sursei i se potrivește: om de casă al lui Grațiani dar și spion bolognez, mercenar al Venetiei, aventurier întru totul, tipic pentru veacul al XVII-lea²¹. Mai mult,

---

¹⁸ Despre expediție și rolul ei în ansamblul Războiului de Treizeci de Ani, recent la M. Stoy, *op. cit.*, 2004, p. 309 și urm.

¹⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. CXL-CXLI. Aici și comentariul marelui istoric despre felul în care Grațiani le vorbea sașilor „*cu meșteșug de faptul că și el e supus turcilor, ca și Bethlen, că au fost odinioară jurăminte ale domnilor Moldovei cu nobilii și satele ardelenne și că ar voi să le reînnoiască și, în sfârșit, că în lipsa principelui – ce se afla în nord – el ar fi dispus să vie ca să ajute o țară vecină, cum i s-a poruncit de turci*”. De notat sunt și afirmațiile nepotului lui Grațiani, Petru Hrincici, aflat la Viena, în ianuarie 1620, după care unchiul său „*a primit asupra-și sarcina de a intra în Ardeal cu tovarășul său, domnul muntean și va fi ales poate de sași*” (*Ibidem*, p. CXL; cf. M. Stoy, *op. cit.*, 2004, p. 310 și urm.).

²⁰ M. Costin, *op. cit.*, p. 67; cf. M. Stoy, *op. cit.*, 2004, p. 312, care îl citează pe Piasecki: „*certe iste <Grațiani> morietur propter has litteras*”, sursă evidentă a cronicarului moldovean.

²¹ Amănuntele biografice la N. Iorga, *Manuscripte din bibliotecile străine relative la istoria românilor*, în *AARMSI*, s. II, t. XXI, 1898-1899, p. 27-53 și la editorii vol. IV din *Călători străini*, p. 434-437; mai recent, la C. Luca, *op. cit.*, p. 99, n. 344.

el vrea să dea impresia că a participat la luptele de la Țuțora, dar amănuntele relatate de el sunt cu totul fanteziste. În plus, prima parte a relatării sale are un titlu identic cu tipăritura flamandă – *Vera relatione*... Toate acestea sunt însă simple ipoteze.

*AN ANTWERP PRINT REGARDING SOME EVENTS FROM
GASPAR GRATIANI'S REIGN (1620)*
(Abstract)*

It is about a narration published in an Antwerp gazette on the 12th of December 1620, that is less than three months since the tragic events that took place in the Moldavia of the year 1620. It is not highly important for the nowadays historians, but it is interesting for the perception manner of the Romanian Countries in a relatively distant space such as that of the Low Countries, of that part remaining in the sphere of the Spanish kingdom. The area is preponderantly Catholic which is rather important for the appreciation of the concerned publication. The text was identified at the British Library by Mihai-Răzvan Ungureanu, and the translation from Dutch into Romanian was done by Petru Haivei (Bucharest). The text is accompanied by our own historical comments, meant to establish the documentary value of the narration. What strikes us about the Flemish text is the amazing combination of extremely well documented news, some of them even secret, and the phantasmagoric ones, coming right after the capturing (killing?) of the Turkish Kapucu and, implicitly, the starting of the unstoppable conflict with the Turks. Hypothetically, we can indicate Montalbani as the initial source of information, who was Gratiani's confidant as well as a Bolognese spy, a Venetian mercenary, a true adventurous character, typical for the 17th century.

---

* Rezumat tradus de Simona Postolache.

deyne
 Waerachtich verhael
 Hoe dat de Prince Gratiaē

ouet ghelevert heeft het Land de Walachy/ende Moldavia/aen den Coninck van Polen/ende veerdusent Turcken heeft verflaghen.

Noch hoe dat de Tarteren in Podolien sijn ghevallen met 80. duysent mannen, ende 20. duysent Janitserē oft Turcken, waer van de Cosagghen hebben over de 30 duysent Tarteren en Turcken doot gellagen.

Als eerst ghedruckt den 12. December.

Chantwerpen / By Abraham Orrhoenen / op de
 Lombardde Beste / inde gulde Sonne.
 Met Gratie ende Privilegie.

Co.

Nieuw-geboortelijck?

VVaerachtich Verhael hoe dat den Prince
Gratiaen ouer gheleuert heeft het Lant de
VValachy, ende Moldauia, aen den Coninc
van Polen, ende veel duysent Turcké heeft
verflagen. *verfolgen = a. urman?*

in print?
Eerst ghedrúckt den 12 December, 1620.
(1620)

plone
DEn Heere Prince Gratiaen in der Walachy
ende Moldauw/Hertoch vā Marie/dis door
zijne middelen onderhield veel Gheestelijke
persoonen in Hongarijen/de welke preechten onder
de Catholijcken/de welke leven onder den Turck
op Tribuyt/soo wel in der Walachy/Moldauia /
als ouer Hongheren/etc.

Ende alsoo den voorszreben Prince Sr. Gratiaen
Heese ghedient eenighe Jaeren voor Ambassadeur
begit *Co. ij* van

van den grooten Turck/ende ghesonden aen de Ke-
 serlijke Majesteit/het wel desen Graciaen een Chri-
 sten was / ghebozen onder de Jurisdiccie van het
 Noorch-loffelich ende Edelc Hing van Oostrijck/
 ende alsoo hy zijne Ambassade oft Charge wel heeft
 bedient naer de hegherte van den grooten Turck/
 ende een man was wel ter ralen/Modeste ende ghe-
 schickt van leven/soo heeft den grooten Turck hem
 ghemaect ende gheschickte het Land de Walachy
 ende Moldauwe/ende daer Prince d'iet ghemaect/
 ende alsos den Turck verstaen hadde ende rapport
 wert ghedaen/hy soetelich ende niet tyannelijc en
 leefde met de Christenen/soo heeft den grooten Turc
 int leste hem beginaen te deffieren/oft niet te betrou-
 wen op den Prince Graciaen(wat het een ordinaris
 maniere is van den Turck/als yemant wel gediend
 heeft/ende het gheconquesteert heeft doet hy de selve
 ontbieden ende om hals brenghen/ende eenen ande-
 ren Bassa in de plaetse stellen)ende heeft hem geson-
 den een Heerlijcke Ambassade/om te comen na Con-
 stantinopelen / ende dan den voorschreven Prince
 Graciaen doen om hals brenghen oft vermoorden/
 d'welck desen Graciaen wel in den neus hadde/ende
 de maniere wel kenden van den Turck/soo heeft de
 voorschreven Prince Graciaen accoort ghemaect /
 met den Coninck van Polen hem het Land over te
 leueren/

5

leveren/ende om secours van volck te hebben in der
 Walachyn ende Moldavia/om te moghen wederstaen
 den inval der Turcken/welck accooft ghemaect is
 onder henlieden heel secreteelijck/waer ouer den Co-
 ninck van Polen eenighe dupsent Cosagghen na de
 Frontieren heeft ghesonden/de welke quamen nae
 Sanbourch/waer ouer den Prince Graciaen is ver-
 trocken/ende heeft met hem ghenomen vier hondert
 mannen/om den Ambassadeur willecom te heeten/
 die van den Turck quam/met een groote Suite/en
 reghen ghetrocken zijnde/heeft ontmoet den Turck-
 schen Ambassadeur/ende Graciaen is terstont vant
 peert ghetreden/d'welck oock dede den Turckschen
 Ambassadeur/de welke met grooter eeren en Mag-
 nificentie in de stadt werde in ghehaelt/ende en had-
 de hy zijne Commissie oft Chargie niet so haest
 veropenbaert alles soude moghen comen hebbē tot
 effecte/ende sende strack teghen den Prince Graciaen
 gheeft v ghevanghen van wegghen den grootē Turc-
 ulwen Heere/waer op ick v hier arrestere /ende ghy
 mijn ghevanghen zijt/waer ouer Graciaen dit ver-
 staende ende niet langhe en bende/gaf aen dē Turck-
 schen Ambassadeur eenen gheweldighen slach in't
 Hoofst met zijn Wache/dat is alsoomen hier sepd/
 eenen Staff oft Cepter/de welke de Turcken dra-
 ghen/alsoo dat den Ambassadeur doot ter aerde viel/
de

6

de 400. mannen die den Graciaen by hem hadde/be-
gosten de Turcken doot te smijten; dese crijgen cof-
ten/waer van haer niet vele en schappeerden / want
zy niet en quamen om te bechten dan alleenlijck be-
trouwende op haer lieder Commissie daer hare hee-
te toe ghesonden was.

Den grooten Turck dit verstaende dat zijne En-
treprise ghesaelgeert was/heest ter stont 30. duysendt
Turcken ghesonden teghen den Prince Graciaen /
de welke meest verflaghen zijn gheworden door de
Polacken/ende verstroyt/ende het heele Landt van
Moldauien ende Walachien is onder de Christenen
ghekomen.

Soo dat de Polacken in die Contrepen tegen den
Turck teghen den toekomenden Somer geweldich
armieren/waer over de Cosagghen van Polen met
hare Schepen ende Barquen in grooten Rombze
gheweldighe schade doen aen den Turck op de Zee
Mare Maroz/anders genoemt Pontus Euxinus.

De Rebellen van Bohemen met de Gheconfede-
reerde Landen/ende den Bethlehem Gaboz sulckx
verstaen hebbende/hebben ontboden aen de Cartere
ende den Turck/ datse souden van achter in Polen
vallen/lanck Podolien/om datse souden beletten het
secours dat aen den Kenfer soude moghen komen vā
de Cosagghen/waer over de Carteren in Podolien
zijn

7
 zijn gheballen met 80. duysent sterck/ waer toe den
 Turck heeft ghedaen 20. duysent Janitseren / ende
 zijn soo ghelijcker hant int Landt gheballen / den
 Prince vant Lant heeft in alder haest by een ghe-
 brocht 8. duysent Cosagghen ende isser op geballen/
 ende heeft er ouer de 30. duysent Turcken doot ghe-
 slagghen/ waer van hy 4. duysent van zijn volck heeft
 verloren/ ende is gheretireert int gheberchte/ hy he-
 bet terstont aen den Coninck van Polen ontboden /
 die hem in alder Diligentie 25. duysent Cosagghen
 heeft ghesonden.

Den Ouersten Generael van de tarteren heeft een
 heete cortse ghekreghen/ waer van hy ghestoruen is/
 ende soo zijnen Soon by hem was in't Legher om
 het Souuernement te hebben oft aenveerden de Pos-
 sessie van zijnen Vader/ is wederom met de tarteren
 te rugghe ghetrocken te lande wt/ hebbende ouer de
 30. duysent mannen verloren.

Vidit C. D. W. A.

F F A A S.